

Bakalářská práce předkládá analýzu vybraných staročeských textů obsahujících líčení exotického prostředí (Vévoda Arnošt, Kronika o Bruncvíkovi, Milion Marka Pola, Cestopis tzv. Mandevilla). Moje výhrady nebudou směřovat ani tak k provedení této analýzy, jako spíše k obecnějším výkladům o středověku, do nichž je zasazena, a dále k závěrům, které jsou z ní vyvozeny. To, co práci především vytykám, je jednak neproblematické tradování některých „depreciativních“ mýtů se středověkem spojených, jednak to, že přinejmenším jeden z těchto mýtů podstatným způsobem ovlivňuje interpretaci výsledků získaných rozborem textů.

Pokud jde o obecné výklady, středověk je tu líčen jako jakási báječná hrabalovská doba, v níž se pábení nekladly žádné hranice a v níž lidé necítili nejmenší potřebu rozlišovat mezi fikcí a realitou. Tak na s. 11 čteme: „Sféra faktu a fantasie neměly ve středověku striktní hranice, rozdíl mezi skutečností a výmyslem čtenáři nerozlišovali.“ A o kus dál (s. 13): „Jde však o rozdělení z pohledu dnešního čtenáře; jak jsme již poznamenali, středověk striktně neodděloval fikci od skutečnosti, pravdivost faktů i příběhů [!] byla tedy hodnocena stejně.“

Co však je zvláště zajímavé: totéž, bezpochyby problematické pojetí se vrací i v závěru práce, kde autorka shrnuje výsledky svého zkoumání (s. 56): „Středověk nerozlišoval beletrii od literatury faktu, cestopis stejně jako rytířský román byl chápán se stejnou mírou pravdivosti a sloužil především k zábavě, i když můžeme připustit i záměr některého z autorů nadchnout čtenáře pro tematiku a motivovat jej pro následování hrdinova příkladu (srov. Petrů, 1984, s. 19).“ To konečkonců znamená, že celá práce, kterou studentka podnikla, ji ani v nejmenším nezviklala v problematickém předpokladu, s nímž k práci přistupovala. Přitom už samy formulace Eduarda Petrů, kterého autorka na více místech cituje, ji mohly přivést k opatrnějším (diferencovanějším) úsudkům. Srov. např. v úvodu (s. 10): „[středověký čtenář] před čistě fabulovaným příběhem dával přednost takovému dílu, které vyjadřovalo pravdu objektivní.“ (Petrů, 1984, s. 12). Týmž směrem také ukazuje jiná formulace, parafrázovaná na s. 22: „Petrů ho [Mandevillův cestopis] v kontrastu k reálnímu [!] Milionu Marka Pola, tíhnoucí [!] k literatuře faktu, zařazuje do linie dobrodružného beletrického cestopisu.“ (Petrů, 1996, s. 236)

Čím to je způsobeno? Do jisté míry rázem studovaného materiálu (cestopis, rytířský román; jeho nevelké množství). Obecně lze říci: Materiál je příliš omezený na to, aby bylo možno vyvozovat z něho tak dalekosáhlé závěry, a naneštěstí je navíc volen tak, že uvedenou apriorní tezi takřka spíše podporuje než problematizuje. Konkrétně lze námitky vztahující se k volbě materiálu rozepsat do těchto šesti bodů:

Za prvé: Předmětem analýzy jsou cestopisy a rytířské romány, tedy žánry náležící do oblasti, kterou lze s lehkým anachronismem označit jako „populární četbu“. Rozumí se, že v této oblasti písemnictví se rozlišování mezi fikcí a skutečností nebude projevovat tak výrazně, jako např. v literatuře pojímané tehdy jako literatura odborná (teologické, filosofické traktáty, ale např. také pojednání z oblasti matematiky, astronomie, hudby).

Za druhé: Cestopisy a rytířské romány popisují skutečnosti (typicky např. sledované exotické prostředí), které nestály ve středu zájmu středověkého člověka, nešlo tu tedy o oblast poznání, v níž by tehdejší lidem nějak závažně záleželo na tom, zda se dovědí pravdu nebo ne. To ovšem neplatilo o všech oblastech poznání. V oblastech, které se vztahovaly k základní životní orientaci (opět teologie, filosofie), nebo v oblastech, které byly spojeny s nějakou empiricky ověřitelnou dovedností (matematika, hudba) apod., taková benevolence ovšem naprosto neplatila.

Za třetí: Je třeba uvážit také tuto okolnost: Středověk zdědil aristotelské chápání vědy jako nauky o tom, co je „obecné“ a „nutné“. Do takového vymezení ovšem cestopisné líčení („zeměpis“) nespadá. Je tedy pochopitelné, že odlišování fikce a skutečnosti se bude v cestopisectví projevovat patrně mnohem nevýrazněji než v oblastech pokládaných tehdy za oblast skutečně odbornou (tedy opět teologie, filozofie, fyzika apod.).

Za čtvrté: Při posuzování středověkých cestopisů a vůbec jakýchkoli líčení exotického prostředí je třeba mít na paměti i to, že se do nich mohlo dostat (a často také dostalo) mnoho

fantastického ne proto, že by autor nechtěl rozlišovat mezi fikcí a realitou, nýbrž prostě proto, že se svými omezenými prostředky nemohl nijak prověřovat ústní tradice, o něž byl často nucen se ve svých výkladech opírat. To se ovšem typicky projevuje v líčeních těch zeměpisných oblastí, které autor osobně nenavštívil. Je nápadné, jaký rozdíl je v některých cestopisech mezi líčením oblastí poznanych z autopsie a těch, které autor znal jen z vyprávění druhých.

Za páté: Přestože cestopis sám o sobě je žánr, v němž fikce měla ve středověku více prostoru než v některých jiných oblastech písemnictví, přece je výsledek analýzy ovlivněn ještě i tím, že volíme materiál v národním („vernakulárním“) jazyce, nikoli v latinském. Je vcelku samozřejmé, že do národního jazyka byly překládány takové texty, u nichž bylo možno předpokládat, že zaujmou širší publikum – takovými texty ovšem byly spíše ty, které obsahovaly fikci, než ty, které se striktněji držely reality. Proto je pravděpodobné, že „seriózněji“ pojaté texty zůstávaly častěji v latinské („mezinárodní“) verzi (ať už to byla verze původní, nebo přeložená z některého nár. jazyka), a že tedy analýza latinského materiálu by vedla k poněkud jiným závěrům než analýza materiálu vernakulárního.

Za šesté: Projevuje se tu určité nebezpečí, které vzniká tam, kde se obecné závěry vyvozují z omezeného množství materiálu. Pokud si vymežíme za předmět zájmu česky psané (do češtiny přeložené) středověké cestopisy, dostaneme množinu o právě dvou prvcích (tedy právě těch textech, které studentka analyzuje): Milion a Mandevillův cestopis. Je-li pak jeden z nich, tedy polovina našeho materiálu, cestopis Mandevillův, který uplatněním nereálných prvků bezpochyby výrazně přesahuje obvyklou dobovou míru, je zřejmé, že to může mít značný vliv na výsledky naší analýzy.

Přesto i výše uvedené formulace Eduarda Petru naznačují, že ani takto úzce vymezený materiál nemusel nutně vést k tak jednoznačným závěrům, s nimiž se setkáváme v práci. Nicméně je také pochopitelné, že takto vymezený materiál se nemusel jevit jako dost průkazný k tomu, aby vedl k opuštění problematického předpokladu.

Pokud jde o obecné představení středověku, zastavím se ještě u dvou tvrzení:

„Kartografické zobrazení Země, vycházející z tohoto modelu, se podobalo plochému talíři obklopenému nebeskými sférami a rozdělenému na evropský, domácí svět křesťanský, soustředěný kolem středu světa, za nějž byl považován Jerusalems.“ (s. 10) Věta je poněkud nejasná, ale s ohledem na předchozí se obávám, zda se tu opět neskrývá mýtus. Pro jistotu tedy připomínám, že středověk nepochyboval o kulatosti Země a že výraz „střed světa“ je třeba chápat spíše symbolicky. Přesvědčení o kulatosti Země včetně povědomí o jejích přibližných (relativně správných) rozměrech zobecnělo už ve starověku a odtud je prostřednictvím církevních otců (sv. Bazil Veliký, Ambrož, Augustin, Izidor Sevillský) převzal i středověk. Z novější literatury k tomuto tématu srov. např. Špelda, Daniel: *Quae supra nos, nihil ad nos: Vztah církevních otců k astronomii*. LF 130, 2007, č. 3-4, s. 265-293.)

Nepřesné a ve svém důsledku zavádějící, populárním mýtům bohužel nahrávající je tvrzení, že pro středověkého člověka „jedinou autoritu představovala Bible“ (s. 9). Nejde mi v této souvislosti ani tak o to, že pro středověkého člověka představoval autoritu především Bůh, který byl pokládán za původce Bible (ačkoli to je formulace jistě přesnější než předchozí), ani o to, že vedle biblického textu a posvátné tradice se uplatňovaly jako autority svého druhu také spisy církevních otců a jiných křesťanských apistosatelů, jako spíše jen o to, že autoritě Písma a jiných náboženských textů v oblasti duchovní tvorby v oblasti vědění výrazný protějšek soubor antických filosofických a přírodovědeckých spisů (Aristoteles, Ptolemaios, Galén aj.). Jen stěží by tedy bylo možno říci, že „jedinou autoritou“ středověkého člověka byl biblický text.

Na závěr se pokusme o shrnutí: Máme před sebou po technické stránce dobře provedený rozbor ne zcela vhodně volených textů (ne zcela vhodně proto, že nedostačuje k zodpovězení otázky po vztahu fikce a reality, kterou si autorka klade). K tomu přistupuje, že výklad je zkreslen některými zcela zřejmými mýty (jimž by měl medievista spíše oponovat než je dále šířit). Proto po úvaze a s přihlédnutím ke kladným stránkám práce navrhuji hodnocení **velmi dobře**.